

ELTUN XƏLİLOV
Bakı Biznes Universiteti
eltun-xelilov855@mail.ru

Ünvan: Bakı şəhəri, H.Zərdabi küçəsi, 88a, AZ1122

HOLCIM AZƏRBAYCAN ASC-DƏ İSTEHSAL MƏSRƏF BÖLÜŞDÜRÜLMƏSİNİN METODİKASININ TƏHLİLİ VƏ QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

Xülasə

Bu məqalə Holcim Azərbaycan ASC-də istehsal məsrəflərinin bölgüsünün metodikasının analizi və qiymətləndirilməsi ilə əlaqədar idarəetmə uçotunun əhəmiyyətini və məqsədinin təsvir edir. Ölkəmizdə inkişaf edən bazar münasibətləri şəraitində müəssisə hüquqi və iqtisadi cəhətdən müstəqilləşmişdir. İstehsal və maliyyə fəaliyyətinin səmərəliliyi üçün təşkilatın bütün idarəetmə səviyyələrinin məsuliyyəti artmışdır. Təcrübə göstərir ki, mürəkkəb istehsal strukturuna malik sənaye müəssisələri xərclərin optimallaşdırılmasına və müsbət maliyyə nəticələrinin əldə edilməsinə, əsaslandırılmış idarəetmə qərarlarının qəbul edilməsinə kömək edən vaxtında iqtisadi və maliyyə məlumatlarına ciddi ehtiyac duyurlar. Ümumilikdə, bu məqalə, işin idarə olunması üçün məlumatın vacibliyini, idarəetmə uçotunun strateji və operativ məqsədləri və metodikalarını vurğulayır. Bu, müəssisələrə fəaliyyətlərinin effektivliyini artırmaq və məsuliyyətlərini dəqiq şəkildə yerinə yetirilməsini təmin etmək üçün əhəmiyyətli bir addımdır.

Açar sözlər: idarəetmə, sənaye, müəssisə istehsalı, bazar

Ölkəmizdə inkişaf edən bazar münasibətləri şəraitində müəssisə hüquqi və iqtisadi cəhətdən müstəqilləşmişdir. İstehsal və maliyyə fəaliyyətinin səmərəliliyinə görə təşkilatın bütün idarəetmə səviyyələrinin məsuliyyəti artmışdır. Təcrübə göstərir ki, mürəkkəb istehsal strukturuna malik sənaye müəssisələri xərcləri optimallaşdırmağa və müsbət maliyyə nəticələri əldə etməyə, əsaslandırılmış idarəetmə qərarları qəbul etməyə kömək edən vaxtında iqtisadi və maliyyə məlumatlarına ciddi ehtiyac duyurlar. Müəssisənin operativ idarə edilməsi üçün zəruri olan məlumatlar mühasibat uçotu təcrübəsinin perspektivli sahələrindən biri olan idarəetmə uçotu sistemində formalaşır. İdarəetmə uçotu bütövlükdə biznesin idarə edilməsi üçün bütün məlumat sistemini, o cümlədən strateji idarəetməni, təşkilatın, onun bölmələrinin və funksional bloklarının fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi, təsərrüfat fəaliyyətinin planlaşdırılması və nəzarəti, maddi, maliyyə və əmək ehtiyatlarından optimal istifadənin təmin edilməsini əhatə edir. Müəssisədə idarəetmə uçotunun təşkili vahid qaydalara

riayət etməyi, ixtisaslı və məsuliyyətli kadrların mövcudluğunu, müəssisənin ayrı-ayrı bölmələri və xidmətlərinin informasiya təminatı səviyyəsini tələb edir ki, bu da nəticədə istehsalın idarə edilməsinin səmərəliliyinin artmasına səbəb olur. İdarəetmə uçotunun əsasını müəssisənin məsrəfləri haqqında məlumatların toplanması təşkil edir. Hazırda bazar iqtisadiyyatı inkişaf etmiş ölkələrdə idarəetmə uçotu sistemində aşağıdakı vəzifələr müəyyən edilir:

1. Xərclərin qeydiyyatı və hesabatı, o cümlədən təsnifat, ümumiləşdirmə, maraqlı istifadəçilər üçün qiymət məlumatlarının verilməsi.

2. Konkret məhsullar, xidmətlər və ya xərclərin formalaşma yerləri, məsuliyyət mərkəzləri üzrə xərclərin məbləğinin müəyyən edilməsi və qiymətləndirilməsi.

3. Xərclərin idarə edilməsi və məsrəflərin təhlili, məsrəf məlumatlarının planlaşdırma və nəzarət üçün zəruri olan informasiya şəklində təqdim edilməsi, qərar qəbul edərkən idarəetmə personalı tərəfindən istifadə edilməsi.

Buna görə də, idarəetmə üçün uçotun prinsiplərindən biri xərclərin qruplaşdırılmasına, onların tənzimlənməsinə və təşkilatın zavoddaxili, şirkətdaxili bölmələri üçün fəaliyyət nəticələrinə diqqət yetirməkdir. Tabeliyində olan şöbələrin rəhbərləri öz fəaliyyətlərinin məsrəflərini və nəticələrini bilə-bilə, bunu minimum xərclərlə, deməli, maksimum səmərəliliklə həyata keçirə bilirlər [3,s.167]. Nəticədə istehsal və təsərrüfat fəaliyyətinin səmərəliliyinə görə məsuliyyət artır. İdarəetmə uçotu məlumatlarına malik olan yüksək səviyyəli menecerlər müəssisənin bütün maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətlərinə nəzarət edə, yəni real vaxt rejimində gedən proseslərə nəzarət edə, işin nəticələrinə operativ nəzarət edə, xərclərin artmasına təsir edən nöqsanların aradan qaldırılması üçün vaxtında tədbirlər görə və xərclərin azaldılmasına nail ola bilirlər. Monitoring əsasında təşkilatın fəaliyyətinin güclü və zəif tərəfləri, onların dəyişmə dinamikası, müəssisənin fəaliyyət göstərdiyi xarici şəraitin inkişafındakı əlverişli və əlverişsiz meyillər haqqında nəticələr çıxarılır. İdarəetmə uçotunun metodoloji əsasını məsrəflərin ölçülməsi və qiymətləndirilməsi və nəticədə məhsulların (işlərin, xidmətlərin) maya dəyərinin hesablanması prosesinin həyata keçirilməsi təşkil edir. İdarəetmə uçotu, məsrəflərin uçotu metodlarının işlənib hazırlanması və istehsal məsrəflərinin hesablanması sahəsində aparılan geniş tədqiqatlara baxmayaraq, hazırda müxtəlif istifadəçilərin maraqlarına uyğun olaraq transformasiya oluna bilən məsrəflərin uçotunun vahid metodologiyası mövcud deyildir. Vahid metodologiyanın olması müəssisələrə onun əsasında sənaye istehsalının müxtəlif sahələrində məsrəflərin uçotu sistemini qurmağa imkan verərdi. Bundan əlavə, sənaye müəssisəsində idarəetmə uçotunun təklif olunan metodu səlahiyyətlərin daha yüksək idarəetmə səviyyəsindən aşağı olanlara verilməsinə əsaslanmalıdır [4,s.62].

Müasir bir müəssisə, qaydalara ciddi uyğun olaraq tərtib edilməli olan xarici istifadəçilərə hesabat verərkən oxşar problemlə üzləşir. Müxtəlif

qaydalarda "xərclər" və "xərclər" anlayışlarının şərtlərini müqayisə etsək, belə bir nəticəyə gələ bilərik ki, bu anda nəzərdən keçirilən anlayışların mahiyyətini müəyyən etmək üçün vahid metodoloji əsas yoxdur. Bundan əlavə, "xərclər" anlayışının mahiyyəti haqqında fikirlər bir sıra ziddiyyətləri ehtiva edir və aydın bir sistemə daxil edilmir. Xərc səviyyəsi əsasən sənaye müəssisəsinin hazır məhsullarının qiymətlərini müəyyən edir. Bir sıra iri sənaye müəssisələrinin çox emallı olmasını nəzərə alsaq, maya dəyəri transfer qiymətlərinin, yəni yarım-fabrikatların bir prosesdən digərinə keçirildiyi qiymətlərin formalaşması üçün əsasdır. Buna görə də, hazırda maya dəyərini formalaşdırmaq üçün xərclərin səviyyəsi haqqında etibarlı məlumatlara ehtiyacı olan iri sənaye müəssisələri müəyyən metodologiyaya əsaslanan idarəetmə uçotunu təşkil edirlər. İdarəetmə uçotunun müəyyən metodunun universallıq, funksionallıq, çeviklik dərəcəsi ilk növbədə müəssisənin idarəetmə kadrlarının təhsil səviyyəsindən asılıdır. Təsnifat üçün əsas tələb çeviklikdir, yəni istənilən vaxt müxtəlif istifadəçilərin maraqlarını təmin etmək imkanındır. Metodologiyanın qurulması üçün vasitələrdən biri uçot siyasəti, maliyyə-təsərrüfat xidmətinin strukturunda rəşional iş axınının təşkili, idarəetmə uçotu registrlərinin seçilməsidir. Müəssisənin uçot siyasəti daxili nəzarət məlumatının əsas elementidir ki, bu məlumat hər bir təsərrüfat subyekti tərəfindən kənar nəzarət məlumatları əsasında və onun bütün xüsusiyyətləri, strategiya və taktikalrı, xarici və daxili fəaliyyət şəraitə nəzərə alınmaqla müstəqil şəkildə formalaşır. Uçot siyasəti müəssisənin özü tərəfindən hazırlanır və kənar nəzarət məlumatı ilə müəyyən edilmiş parametrlərə əsaslanır. Müasir sənaye müəssisəsinin uçot siyasəti aşağıdakı bölmələri əhatə etməlidir:

- MHBS-nin tələblərinə uyğun olaraq maliyyə uçotu;
- idarəetmə uçotu;
- vergi uçotu;
- mühasibat uçotu [2,s.86].

Uçot siyasətində məsrəflərin uçotu metodu məcburidir. Xərclərin uçotu üsullarını iki böyük qrupa bölmək olar:

1. ənənəvi
2. innovativ .

Müasir iqtisadi şəraitdə sənaye müəssisələri tədricən ənənəvi metodlardan istifadədən uzaqlaşmalı və ya onları transformasiyaya məruz qoymalı, yeni elementlər tətbiq etməli, məsrəflərin uçotunun daha təkmil üsullarından istifadə etməlidirlər. İnnovativ metodlara üstünlük verməklə şirkət BMHS-nin tələblərini və beynəlxalq mühasibat uçotu sistemlərinin təcrübəsini nəzərə almaqla maya dəyərini idarə etmək, onun səviyyəsinə nəzarət etmək imkanı əldə edir. İqtisadi inkişafın müasir şəraitində bir təşkilatı idarə etmək üçün hazırlanmış informasiya təminatı sisteminin, yəni idarəetmə uçotu sisteminin mövcudluğu müəssisədə istehsalın təşkilinin səmərəliliyi üçün həlledici əhəmiyyət kəsb edir. Onun köməyi ilə resursların istehlakını optimallaşdırmaq üçün nəzər-

də tutulmuş qərarların qəbul edilməsi üçün zəruri olan ilkin məlumatların toplanması və analitik emalı həyata keçirilir, onların həyata keçirilməsinin tamlığına cari və sonrakı nəzarəti həyata keçirmək üçün istifadə olunan məlumatlar yaradılır. İdarəetmə uçotunun əsas məqsədi bütün səviyyələrdə olan menecerləri biznesin idarə edilməsində effektiv qərarlar qəbul etmək üçün lazımi və vaxtında məlumatla təmin etməkdir. İstehsal uçotunun inkişafında əsas istiqamət onun səmərəliliyini, analitikliyini artırmaq, indiki və gələcəkdə idarəetmə qərarlarının qəbul edilməsinə diqqət yetirməkdir. Təsadüfi deyil ki, “istehsal uçotu” termini çox vaxt onun mahiyyətini və vəzifələrini daha çox əks etdirən “idarəetmə uçotu” termini ilə əvəz olunur. İdarəetmə uçotunun xarakterik xüsusiyyəti məsrəflər uçotunun özünün və onların təhlilinin nəticələrinin inteqrasiyası və nəticədə idarəetmə qərarlarının qəbul edilməsidir. İstehsal məsrəfləri (məsrəfləri) növlərə, onların yaranma yerlərinə və məsrəf daşıyıcılarına görə qruplaşdırılır və uçota alınır. Xərc mərkəzləri istehsal resurslarının ilkin istehlakının baş verdiyi struktur bölmələrdir (iş yerləri, komandalər, sexlər və s.). Xərc daşıyıcıları bu müəssisənin bazarda satış üçün nəzərdə tutulmuş məhsul növlərini başa düşürlər. Mənfəət əldə etmək üçün zəruri şərt məhsulların satışından əldə edilən gəlirin onun istehsalına və satışına çəkilən xərclərdən (xərclərdən) artıq olmasını təmin edən istehsalın müəyyən dərəcədə inkişafıdır. Yuxarıda göstərilənlərə əsasən, mümkündür [6,s.82].

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Qurbanova T. “Maliyyə siyasətinin sosial-iqtisadi inkişafa təsirinin qiymətləndirilməsi” Audit 2006.
2. Quliyev T., Qurbanov F., Abbasov A., Babayev A. “Bazar münasibətləri şəraitində müəssisə və firmaların maliyyə fəaliyyətinin təhlili və qiymətləndirilməsi. Bakı 2002.
3. Praktiki audit, dərs vəsaiti. Abbasova S.A. ADİU-nun «Elm və Təhsil» 2011.
4. Rzayev.Q - Mühasibat uçot «Təhsil» nəşriyyatı, 2018-ci il, səh 78-90
5. R.Ş. Məmmədov. “Sənaye statistikasi” II hissə. Dərs vəsaiti. Bakı, 1998
6. Rzayev Q - Mühasibat nəzarətinin və daxili auditin əsas prinsipləri.Dərslik.2019-cu il. Səh 34-50

Э. Халилов

Анализ и оценка методологии распределения производственных стоимости в ао «Holcim Azerbaijan» Резюме

В данной статье описывается значение и цель управленческого учета применительно к анализу и оценке методологии распределения производственных затрат в АО «Holcim Азербайджан». В условиях развития рыночных отношений в нашей стране предприятие стало юридически и

экономически независимым. Возросла ответственность всех уровней управления организации за эффективность производственно-финансовой деятельности. Опыт показывает, что промышленные предприятия со сложной структурой производства испытывают серьезную потребность в своевременной экономической и финансовой информации, которая помогает оптимизировать затраты и достигать положительных финансовых результатов, принимать обоснованные управленческие решения. В целом в данной статье подчеркивается важность информации для управления бизнесом, стратегический управленческий учет и подчеркивает операционные цели и методологии. Это важный шаг для предприятий по повышению эффективности своей деятельности и обеспечению точного выполнения своих обязанностей.

Ключевые слова: управление, промышленность, производство предприятия, рынок.

E. Khalilov

**Analysis and evaluation of production cost allocation methodology in
holcim Azerbaijan JSC
Summary**

This article describes the importance and purpose of management accounting in relation to the analysis and evaluation of the methodology of distribution of production costs in Holcim Azerbaijan JSC. In the conditions of developing market relations in our country, the enterprise has become legally and economically independent. The responsibility of all management levels of the organization has increased for the efficiency of production and financial activity. Experience shows that industrial enterprises with a complex production structure have a serious need for timely economic and financial information that helps to optimize costs and achieve positive financial results, to make informed management decisions. In general, this article emphasizes the importance of information for business management, strategic management accounting and emphasizes operational goals and methodologies. This is an important step for enterprises to increase the effectiveness of their activities and ensure that their responsibilities are fulfilled accurately.

Keywords: management, industry, enterprise production, market

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 15.01.2024

Çapa qəbul olunma tarixi: 05.02.2024

Rəyçi: Ramiz Cavadov

tərəfindən çapa tövsiyə olunmuşdur